

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
26-05-2010

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.

Η αρετή λοιπόν αναφέρεται σε συναισθήματα και σε πράξεις, όπου η υπερβολή αποτελεί σφάλμα και κατακρίνεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το σωστό· και αυτά πάνε και τα δύο μαζί με την αρετή. Επομένως η αρετή είναι μια μορφή μεσότητας, αφού έχει για στόχο το μέσον. Ακόμη, το να κάνει κανείς λάθος μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό (είναι) γνώρισμα του άπειρου, όπως συμπέραναν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το αγαθό είναι γνώρισμα του πεπερασμένου), όμως το να πράττει κανείς το σωστό [μπορεί να γίνει] με έναν μόνο τρόπο (γί' αυτό και το ένα είναι εύκολο και το άλλο δύσκολο· από τη μία είναι εύκολο να αποτυγχάνει κανείς το στόχο του, από την άλλη όμως είναι δύσκολο να τον επιτύχει)· και γί' αυτά [γί' αυτούς τους λόγους] λοιπόν η υπερβολή και η έλλειψη είναι (γνωρίσματα) της κακίας ενώ η μεσότητα της αρετής· γιατί καλοί (μπορούμε να γίνουμε) με έναν μόνο τρόπο, κακοί όμως με πολλούς τρόπους.

B1.

Ο Αριστοτέλης δέχεται τη διδασκαλία των Πυθαγορείων για τις *αντίθετες δυνάμεις* που κυβερνούν τον κόσμο. Για να ενισχύσει τη θέση του ότι το λάθος μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους ενώ το σωστό με έναν, ο Αριστοτέλης αναφέρεται σε δύο από τα δέκα ζεύγη *αντιθέτων* μεταξύ τους *δυνάμεων* με βάση την παραπάνω διδασκαλία. Κατά τους Πυθαγόρειους το **άγαθόν** είναι σύστοιχο π.χ. με το *φῶς*, με το *δεξιόν*, με το *ἔν*, με το *πέρας*, ενώ το **κακόν** με το *σκότος*, με το *αριστερόν*, με το *πλήθος*, με το *ἄπειρον*.

Εκτός από τη φιλοσοφία, για τον ίδιο σκοπό ο Σταγειρίτης επικαλείται και την ποίηση, αναφέροντας στο κείμενο το στίχο «ἔσθλοί μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί». Η προέλευση του στίχου δεν είναι γνωστή, εκφράζει όμως με τον εναργέστερο τρόπο την απλότητα και τη μοναδικότητα της αρετής και από το άλλο μέρος την ποικιλία και την παντοδαπότητα της κακίας.

Η πορεία της σκέψης του Αριστοτέλη είναι η εξής:

1. Η υπερβολή και η έλλειψη βρίσκονται σε άπειρα σημεία, έξω από το μέσον, γί' αυτό και ο άνθρωπος μπορεί με πολλούς τρόπους (*πολλαχῶς*) και εύκολα να αποτύχει το στόχο του, να κάνει λάθος· γί' αυτούς τους λόγους η υπερβολή και η έλλειψη σχετίζονται με την κακία και με τους κακούς.

2. Το μέσον βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο, γί' αυτό και με έναν και μόνο τρόπο και δύσκολα μπορεί ο άνθρωπος να πετύχει το στόχο του, να κάνει το σωστό· γί' αυτούς τους λόγους το μέσον σχετίζεται με την αρετή και με τους καλούς. Επομένως, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι γνώρισμα της κακίας είναι η υπερβολή και η έλλειψη, ενώ γνώρισμα της αρετής είναι η μεσότητα.

B2.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τις εξής βασικές έννοιες: **α.** η αρετή είναι *ἔξις*. *Ἡ ἔξις είναι* το πρώτο γνώρισμα που αποδίδεται στην αρετή. Η αρχική σημασία της

λέξης είναι το να έχει κάτι κανείς συνέχεια (<έξω, μέλλοντας του ρ. έχω). Έξι είναι και η μόνιμη κατάσταση που προκύπτει από τη συνήθεια ή την άσκηση και με αυτή τη σημασία τη χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, δίνοντάς της ηθικό περιεχόμενο. Την περιγράφει δηλ. ως τα μόνιμα ηθικά γνωρίσματα, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας που μπορεί να είναι καλά ή κακά, αρετές ή κακίες. **β.** είναι έξη **προαιρετική**. Με τη λέξη αυτή προσεγγίζεται το γενικότερο και μεγάλο ζήτημα της ελευθερίας της βούλησης του ανθρώπου, δηλαδή της ελευθερίας να διαμορφώνει απόψεις και να πραγματοποιεί τις αποφάσεις του σύμφωνα με τη θέλησή του και σύμφωνα με τις επιλογές του χωρίς καταναγκασμό. Ο Αριστοτέλης τονίζει συχνά τη σημασία που έχει η **προαίρεσις** (= η ελεύθερη επιλογή), η οποία αποτελεί έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής και για να χαρακτηριστεί μια πράξη ενάρετη. [Οι άλλοι δύο όροι είναι α. το να έχει ο άνθρωπος συνείδηση της πράξης του (*είδώς*) και β. η σιγουριά και η σταθερότητα στην πραγματοποίησή της (*βεβαίως καί άμετακινήτως*)] **γ.** βρίσκεται **στο μέσο** (ανάμεσα σε δυο κακίες, που βρίσκονται αντίστοιχα στην υπερβολή και την έλλειψη) **σε σχέση με εμάς** (μέτρο είναι ο άνθρωπος, άρα με υποκειμενικά κριτήρια). Η **μεσότης** αποτελεί το μέσο «πρός ήμᾶς», δηλαδή σε σχέση με μας, το υποκειμενικό μέσο: είναι εκείνο που δεν είναι ούτε υπερβολικό ούτε λειψό, ούτε πλεονάζει ούτε είναι λιγοστό. Το μέσο «πρός ήμᾶς» υπάρχει με κριτήριο και μέτρο εμάς τους ίδιους, τη φύση μας. Επομένως, για τον Αριστοτέλη «η ηθική αρετή είναι προσωπική υπόθεση του καθενός», αφού δέχτηκε ότι υπάρχει η υποκειμενική, η ξεχωριστή για κάθε άτομο μεσότητα. **δ.** το μέσον καθορίζεται από τον **ορθό λόγο**, τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου. Έτσι όμως δημιουργείται η εντύπωση ότι ο κάθε άνθρωπος προσδιορίζει το μέσο με τον δικό του τρόπο και επομένως ορίζει την αρετή με κριτήρια υποκειμενικά (άρα ο προσδιορισμός του μέσου και ο ορισμός της αρετής θα διαφέρουν από άνθρωπο σε άνθρωπο). Όμως ο Αριστοτέλης βάζει επιπλέον ένα κοινό κριτήριο, τον **όρθον λόγον** (τη λογική), ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την σύλληψη της έννοιας της αρετής, ο οποίος διασφαλίζει την αντικειμενικότητα. Διευκρινίζει μάλιστα ότι αναφέρεται ειδικά στη λογική του «φρόνιμου» ανθρώπου και όχι στην κοινή ανθρώπινη λογική. **ε.** η **φρόνηση** (**φρόνιμος**): σχετική με το λόγο είναι η φρόνηση, αφού αποκτιέται με αυτόν. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η φρόνηση είναι μια ευρεία έννοια που αγκαλιάζει το σύνολο των ηθικών αρετών. Ο φρόνιμος άνθρωπος, αυτός δηλαδή που σκέφτεται και σταθμίζει ποιο είναι το αγαθό, ο άνθρωπος με κρίση, ο σώφρων, ο σπουδαίος, συναιρεί όλες τις άλλες αρετές. Ο φρόνιμος βλέπει την αλήθεια, είναι ρεαλιστής και έχει αίσθηση της πραγματικότητας. **στ.** είναι το **σωστό**, ενώ η κακία είναι το λάθος που γίνεται όταν ο άνθρωπος κινείται είτε στην υπερβολή είτε στην έλλειψη.

B3.

Σχολικό εγχειρίδιο σελ. 147-148: «*Η παράδοση λέει πως ... στο τέλος του Σωκράτη*».

B4.

σχέση: **έξις**

ανόρθωση: **κατορθοῦται**

καθαίρεση: **αίρεισθαι**

απάθεια: **πάθη**
υπόλοιπο: **έλλειπειν**
διαβλητός: **υπερβάλλειν**
εικαστικός: **εΐκαζον**
ουσία: **ούσα**
πρακτική: **πράξεις**
ραστώνη: **ράδιον**

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Αν όμως θα ζήσω περισσότερο καιρό, ίσως θα είναι αναγκαίο να υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος, και να βλέπω και να ακούω λιγότερο και να σκέφτομαι χειρότερα και να γίνομαι λιγότερο ικανός στη μάθηση (να μαθαίνω πιο δύσκολα) και πιο επιρρεπής στη λησμονιά (να ξεχνώ πιο εύκολα) και σ' αυτά που προηγουμένως ήμουν καλύτερος, σ' αυτά να γίνομαι χειρότερος· αλλά όμως, αν βέβαια δεν καταλαβαίνω αυτά, η ζωή μου θα είναι ανυπόφορη, αν όμως (τα) καταλαβαίνω, πώς δεν είναι αναγκαίο/φυσικό να ζω και χειρότερα και πιο δυσάρεστα; Αλλά όμως, αν τουλάχιστον θανατωθώ άδικα, αυτό θα είναι ντροπή για όσους με σκοτώσουν άδικα. Γιατί αν είναι ντροπή να αδικεί κανείς (η αδικία), πώς δεν είναι ντροπή και το να κάνει κάποιος άδικα οτιδήποτε;

Γ2.

πλείω: **πολλοῖς**
γήρω: **γήρα**
δυσμαθέστερος: **δυσμαθῆ**
ταῦτα: **τούτους**
ἐμέ: **ὕμῶν**
ὄρᾱν: **ἔώρα**
ἀποβαίνειν: **ἀπόβηθι**
γίνεσθαι: **γενοίμεθα**
αἰσθανόμενον: **ἦσθηνται**
ἀδικεῖν: **ἀδικῆσαι**

Γ3α.

ἐπιτελεῖσθαι: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο *ἀναγκαῖον ἔσται* (απρόσωπη έκφραση)

πρότερον: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ρ. *ἦν*

τούτων: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική συγκριτική στο *χείρω*

ἀβίωτος: κατηγορούμενο στο Υποκείμενο *βίος* από το συνδετικό ρήμα *ἂν εἴη*

ἐμέ: αντικείμενο στη μετοχή τοῖς *ἀποκτείνασι*

ὄτιοῦν: σύστοιχο αντικείμενο στο απαρέμφατο *τό ποιεῖν*

Γ3β.

Πρόκειται για υποθετική μετοχή: **μὴ αἰσθανομένῳ**

Τη μετατρέπουμε σε υποθετική πρόταση.

ΥΠΟΘΕΣΗ: εἰ + ευκτική → **ἀλλὰ μὴν ταῦτα γέ εἰ μὴ αἰσθανοίμην μὲν**

ΑΠΟΔΟΣΗ: δυνητική ευκτική → **ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος**

ΕΙΔΟΣ: απλή σκέψη του λέγοντος